

Lukasz Połomski

„Między zacofaniem a nowoczesnością. Społeczeństwo Nowego Sącza w latach 1867-1939” – streszczenie pracy doktorskiej.

Celem pracy doktorskiej jest zaprezentowanie przemian społeczno-gospodarczych w kontekście modernizacji Nowego Sącza. Zjawiska te były typowe zarówno dla całej Galicji, jak też międzywojennej Polski. Miasto, dzięki władzom i aktywistom społecznym, nieustannie podążało drogą do nowoczesności, jednocześnie większość społeczeństwa niechętnie odnosiła się do wszelkich zmian.

Przedstawienie skali zmian społecznych, jakie zaszły w Nowym Sączu, było możliwe dzięki komparatystyce, na podstawie której można było dostrzec szerszy kontekst analizowanych procesów. Nowy Sącz został porównany do miast podobnej wielkości, jak Tarnów, Rzeszów i Bochnia, które w analizowanym okresie rozwinęły się w różnych kierunkach.

W latach 1867-1939 Nowy Sącz znacząco zmienił swoją funkcję z ośrodka religijno-politycznego w regionalne centrum kulturalne, gospodarcze i oświatowe. Wiązało się to również z transformacjami: demograficzną i industrialną, które odegrały istotną rolę w procesie modernizacji miasta. W wyniku szeregu procesów, takich jak: zmiany w polityce, edukacji, kulturze i gospodarce, które w pracy zostały poddane szczegółowej analizie, zaczęło powstawać nowoczesne społeczeństwo. Ramy czasowe badań obejmują lata 1867-1939, a więc epokę autonomii galicyjskiej, I wojnę światową i II Rzeczpospolitą. Bez wątpienia źródła przemian tkwią w pierwszej z nich, toteż temu okresowi poświęcono najwięcej uwagi.

W rozdziale pierwszym zostały przedstawione zmiany w przestrzeni miejskiej i demografii Nowego Sącza. Rozbudowa miasta przyczyniła się do przemian lokalnej społeczności, a zjawiska towarzyszące rozwojowi miasta stanowiły fundament budowy wieloetnicznego i nowoczesnego społeczeństwa. Kluczowe w tym względzie były liczne inwestycje, które miały wpływ na pobudzenie gospodarki. Z punktu widzenia rozwoju przestrzennego Nowego Sącza istotne było rozpoczęcie w 1876 r. budowy kolei. Zlokalizowana na południowych rubieżach miasta, poniekąd wymusiła kierunek jego rozwoju, w tym czasie bowiem tworzyła się nowa infrastruktura religijna, kształtowała się nowoczesna gospodarka, rozwijało się szkolnictwo. Proporcjonalnie do powiększania się terytorium miasta wzrastała liczba ludności Nowego Sącza. Dynamikę tego procesu należy powiązać z różnymi wydarzeniami politycznymi i gospodarczymi. To także czas kształtowania się nowoczesnej elity intelektualnej, majątkowej i politycznej, a jednocześnie

masowego napływu ludności z okolicznych wsi. Zjawisko to miało duży wpływ na budowę nowoczesnego społeczeństwa, a także na ukształtowanie struktury zawodowej mieszkańców. Zaprezentowano również w rozdziale pierwszym zróżnicowanie religijne mieszkańców Nowego Sącza, bowiem stanowił on w tym okresie ważne miejsce na mapie religijnej chrześcijan i wyznawców judaizmu. Znaczący wpływ tej drugiej grupy na funkcjonowanie miasta w różnych obszarach był do tej pory przemilczany lub jedynie wzmiankowany w opracowaniach dotyczących dziejów miasta. Tymczasem podobnie jak wśród chrześcijan, tak również wśród Żydów, funkcjonowały środowiska nowoczesne (syjoniści) obok zacofanych (chasydzi).

W drugim rozdziale przedstawiono Nowy Sącz jako ośrodek władzy. Działalność instytucji samorządowych miała olbrzymi wpływ na modernizację miasta. Poszerzenie kompetencji starostwa, magistratu i rady stało się także asumptem do wzrostu aktywności mieszczan, tak ważnej cechy nowoczesnych społeczeństw. W tym rozdziale została zaprezentowana działalność samorządu powiatowego, bowiem w aparacie urzędniczym pracowało wielu mieszczan, a ich decyzje kształtowały oblicze miasta i kreowały część prezentowanych w pracy zjawisk. Kluczową rolę w tym względzie pełniły jednak: rada miasta, magistrat a także burmistrzowie. Dotychczasowe opracowania historyków generalizują ich osiągnięcia, zazwyczaj zachwalając działalność na rzecz miasta, analiza dostępnych materiałów dowiodła jednak, że nie wszyscy włodarze byli jednoznacznie przychylni modernizacji Nowego Sącza. W działalności samorządu można też dostrzec podstawowe problemy mieszkańców. W tej małej społeczności, na wielu płaszczyznach, zdarzały się również zjawiska modernizacji i regresu, co zazwyczaj wiązało się z określonymi poglądami politycznymi. Poddana analizie praca urzędników pokazuje, jak ważną rolę w kreowaniu nowoczesnej rzeczywistości mogło odegrać to środowisko. Podobnie jak w przypadku większości społeczeństwa Nowego Sącza z końca XIX w., brakowało w nim ludzi wyedukowanych i wykwalifikowanych, dopiero w międzywojniu ta sytuacja zaczęła się zmieniać na lepsze.

Treścią rozdziału trzeciego jest życie polityczno-gospodarcze miasta, bowiem osiągnięcia, jakich na tym polu dokonali nowosądeczanie, są imponujące. W lokalnej historiografii istnieje bardzo bogata dokumentacja ich politycznej działalności. Szczególnie docenianym przez historyków nurtem był socjalizm, który zwiastował wielkie, nowoczesne przemiany. Nowy Sącz, dzięki napływowi kolejarzy, stał się miastem lewicowym, a jego nowi mieszkańcy byli zwolennikami nowoczesności. Aktywna działalność partii, związanych z tym ruchem, znacznie przewyższała opcje prawicowe i konserwatywne. Mimo to socjaliści

nie potrafili wygrywać w wyborach, a agitacja duchowieństwa zawsze zapewniała zwycięstwo konserwatystom. Podobne zjawisko można zaobserwować wśród Żydów, gdzie katalizatorem zmian był syjonizm, którego aktywiści bardzo pręźnie działali na wielu polach, lecz w wyborach przegrywali z ortodoksami. Obydwa wymienione nurty - socjalizm i syjonizm - miały wielki wpływ na modernizację nowosądeckiego życia, były sposobem wyjścia z dotychczasowych systemów i mechanizmów, rządzących miejską polityką. Charakterystycznym dla omawianego okresu zjawiskiem jest zainteresowanie się polityką przez młodych ludzi, którzy w czasach zaborów tworzyli różne tajne organizacje. Jakość życia codziennego zmieniała się także dzięki działalności różnych banków i stowarzyszeń gospodarczych, do tej pory nie przebadanej przez historyków. Dzięki analizie dostępnych danych o tych instytucjach można dostrzec, jak wielkim kapitałem obracali nowosądeczanie, a jednocześnie jak bardzo brakowało im wizjonerstwa i solidarności w osiąganiu wspólnych celów. Niestety, to podejście w istotny sposób powodowało zastój gospodarczy miasta.

Kultura i edukacja, które zostały poddane analizie w czwartym rozdziale, miały znaczący wpływ na modernizację społeczną. Szczególnie oświata, której celem była likwidacja jednego z najważniejszych przejawów zacofania, czyli analfabetyzmu. W mieście znacząco rozbudowała się struktura szkół, wśród których najważniejsze były gimnazja, żeńskie i męskie. Zatrudnieni w nich nauczyciele byli także głównymi animatorami kultury, zaangażowanymi w działalność różnych instytucji, co przyczyniało się do ciągłego rozwoju tych placówek, mimo nieprzychylnej polityki władz miasta. Tworzyli oni także nowoczesną społeczność, która funkcjonowała ponad podziałami ideologicznymi, a warto nadmienić, że działalność wielu organizacji kulturalnych była ściśle powiązana z opcjami politycznymi, religijnymi bądź światopoglądowymi. Rywalizacja między konserwatystami a socjalistami doprowadziła do powołania Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i Domu Robotniczego, dwóch dominujących w Nowym Sączu instytucji, które dla pozostałych były wzorem aktywności. O bogactwie życia kulturalnego świadczy także działalność bibliotek, chórów i orkiestr. Pośród mniejszości narodowych na tym tle szczególnie wyróżniali się Żydzi, a głównie syjoniści.

Piąty rozdział dotyczy problemów życia w mieście. Niski poziom, poprawiających się tylko nieznacznie warunków mieszkaniowych, słabe zarobki czy choroby występowały nie tylko w Galicji, ale i całej międzywojennej Polsce. Brak stabilizacji finansowej powodował wśród mieszczan wiele negatywnych zjawisk, w tym obojętność wobec kultury, czy spadek świadomości narodowej, w konsekwencji przyczyniając się do zacofania społeczeństwa. Niedostatek funduszy doprowadzał wielu ludzi do nędzy, a także popychał do żebractwa. Do

negatywnych zjawisk, obserwowanych wśród mieszkańców Nowego Sącza, należy dodać takie patologie, takie jak alkoholizm i prostytutka. Problemy społeczne mieszczan ogniskowały się głównie wokół pieniędzy, a wskutek ich braku nie korzystali oni z dobrodziejstw rozwijającej się nowoczesnej komunikacji, z ofert poprawy higieny oraz innych aspektów życia. Interesowało ich tylko uczestnictwo w takich sferach codziennego funkcjonowania, które nie wymagały wydatków pieniężnych. W okresie autonomii galicyjskiej doszło do znacznej poprawy stanu sanitarnego miasta, co było możliwe dzięki wielkim inwestycjom (wodociąg i kanalizacja), przeprowadzanym przez kolejne władze Nowego Sącza. Musiało jednak upłynąć dużo czasu, zanim zwykli mieszczanie zaczęli korzystać z tych dobrodziejstw cywilizacji, a świadomość zdrowotna nowosądeczan stała na bardzo niskim poziomie i wymagała ciągłej poprawy.

Wszystkie przeanalizowane zjawiska mają znaczący wpływ na dzisiejszy obraz miasta i mentalność jego mieszkańców. Konkludując, w latach 1867-1939 nowosądeczanie byli społeczeństwem rozwijającym się, ale nie nowoczesnym. Wprawdzie nie można powiedzieć, że byli zacofani, bowiem postęp, jaki dokonał się w latach autonomii galicyjskiej, był zjawiskiem nieodwracalnym, jednak wiele zjawisk wskazuje na tradycyjne podejście do funkcjonowania miasta w różnych obszarach. Okres międzywojenny natomiast, który cechował się wyraźnymubożeniem i degradacją miasta, spowodował, że w przededniu II wojny światowej Nowy Sącz z pewnością nie zaliczał się do miast nowoczesnych.

Jolanta Potocka